

Lychnari

Winter 2025/26 - nummer 4
Losse nummers € 14,99
www.lychnari.nl

Verkenningen in het Griekenland van nu

Eeuwigheid in beeld

Horror in Thessaloniki

Sprekende pleinen

Onderwijsperikelen

Honderd jaar vlas

Kreta's woeste flora

Smijten met yoghurt

Lychnari verschijnt vier maal per jaar en wordt uitgegeven onder verantwoordelijkheid van de Stichting Adamantios Korais, gevestigd in Amsterdam. In deze Stichting werken samen: de opleiding Nieuwgrieks van de Universiteit van Amsterdam, het Nederlands Genootschap voor Nieuwgriekse Studies, het Griekenlandcentrum van de Universiteit Gent en andere Griekenlanddeskundigen. De Stichting benoemt de redactie, die verder onafhankelijk is, en besteedt de feitelijke uitgeverwerkzaamheden en de abonnementsadministratie uit aan Bureau Boudewijn Boer. Meer over *Lychnari* en over de Stichting Adamantios Korais en haar naamgever is te vinden op www.lychnari.nl.

Verantwoordelijkheid

De artikelen geven opvattingen weer van de auteurs en niet noodzakelijkerwijs van de redactie. Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of veeleevoudigd.

De uitgever heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. In geval de vermelding van eigenaar of copyright desondanks onjuist of onvolledig is, wordt de eventuele rechthebbende verzocht contact op te nemen met de uitgever.

Redactie

Patrick Gouw, Inge Manousakis-Van Bommel, Wim Oudshoorn, Marietje Wennekendonk.

Kaartwerk

UvA-Kaartenmakers

Vormgeving, opmaak, uitgave en advertenties

Bureau Boudewijn Boer, De Berchein 5, 8702 CX Bolsward, +31(0)6 25 485 318, bureau@boudewijnboer.nl, www.lychnari.nl

Redactieadres

Marietje Wennekendonk, Oostzijde 260, 1508 ES Zaandam, +31(0)6 27 472 428, marietje.wennekendonk@attica.nl

Drukwerk

Grafistar

Verspreiding

Vogelaar

Abonnementen

Nieuwe abonnementen kunnen aangemeld worden via www.lychnari.nl. Het abonnement kan elk moment ingaan en wordt automatisch verlengd, tenzij 1 maand voor vervaldatum schriftelijk of per e-mail bericht van opzegging is ontvangen. Het abonnementsgeld dient bij vooruitbetaling te worden voldaan. Abonnementenadministratie: Boudewijn Boer, +31(0)6 25 485 318, bureau@boudewijnboer.nl
Abonnementsprijs per jaar (4 edities): Nederland: € 59,95; overige landen: € 69,90. Losse nummers: € 14,99; inclusief btw, administratie- en verzendkosten Nederland: € 19,62; overige landen € 25,99.

ISSN 0921-3597

Omslag

Athos, zie pagina 4
Foto: Yannis Yannatos

4 Beyond the Visible | Twee jaar lang reisde fotograaf Yannis Yannatos maandelijks naar Athos om het monnikenleven daar vast te leggen. **Ellen van Wingerden** schrijft over het resultaat van zijn werk.

8 Als pleinen spreken | De platia is overal in Griekenland, een ontmoetingsplaats die mensen én (on)bekende verhalen herbergt. **Patrick Gouw** brengt ze in een nieuwe serie tot leven. In de eerste aflevering: *Platia Dimarchiou* in Corfu-stad.

13 Bij de dood van een bijzonder artiest | Afgelopen oktober overleed Dionysis Savvópoulos. **Marietje Wennekendonk** herinnert zich hoe ze deze zanger voor het eerst leerde kennen.

14 Onderdempeling in de frýgana, de wilde bergflora van Kreta | Als fervent natuurfotograaf is **Douwe Laansma** gefascineerd door het woeste landschap van bepaalde delen van Kreta met zijn wilde vegetatie. Hij bezocht in Kritsá ook het aan deze flora gewijde museum.

20 Schoolkeuzeperikelen | Na de basisschool hebben Griekse kinderen en hun ouders de keuze tussen openbare en private scholen voor vervolgonderwijs. **Hans Verheij** belicht de mogelijkheden en vertelt over verschillen en overeenkomsten.

24 Honderd jaar vlas | In het vorige nummer beschreef **Marietta van Attekum** wat er bij de teelt van vlas allemaal komt kijken. Ze zet het verhaal nu voort: wat te doen met de oogst?

28 Hier Thessaloniki | De 'Draak van Seich Sou', de seriemoordenaar van Thessaloniki | **Tasos Papadóopoulos** schrijft over de gewelddadige aanslagen die de stad eind jaren vijftig teisterden en wie ervoor verantwoordelijk werd gehouden.

32 Roussos Keramiká | Op Kýthira bezocht **Marianne Both** meermaals de ambachtelijke pottenbakkerij van de familie Roussos en liet zich de lange historie van het familiebedrijf vertellen.

38 Hier Athene | Kaviaarkeizer en rebel | Ioannis Varvakis gaf zijn naam aan de Centrale Markt in Athene. **Hendrik Van Poele** dook in de geschiedenis van deze strijder en weldoener.

40 Grieks Mozaïek | **Natascha Neef** verzamelde weer berichten uit de Griekse pers.

42 De studie Nieuwgrieks gaat de weg omhoog | Hoe een studierichting met slechts een tiental hoofdvakstudenten toch het hoofd boven water heeft weten te houden, vertelde hoofd van de opleiding Tatiana Markaki aan **Marietje Wennekendonk**.

44 Uit de Griekse keuken | Solidariteit in de keuken | Hoe voedsel een rol kan spelen als politiek statement laat **Inge Manousakis** ons zien. Zij geeft daarbij het recept van *Melitzanes yaourtloú*.

46 Figuranten voor Lánthimos | **Lienke en Anke van Nugteren** hadden bijna gefigureerd in Lánthimos' recentste film *Bugonia*. Hoe dat kwam en waarom het niet doorging vertellen ze hier.

48 Kerstpuzzel | Griekse eilanden | Dit jaar een kennistest over de Griekse eilanden.

50 Kerstkondakion van Romanós de Melode | **Bert Groen** licht deze eeuwenoude kersthymne toe, waarvan het begin nog steeds met Kerstmis in de Griekse kerk gezongen wordt.

52 Lied | Christuskind | Niet alleen Mikis Theodorakis zou dit jaar 100 geworden zijn, ook Manos Chatzidakis werd geboren in 1925. **Han Collewijn** belicht deze andere grote componist met diens lied *Isoun pedí san ton Christó*.

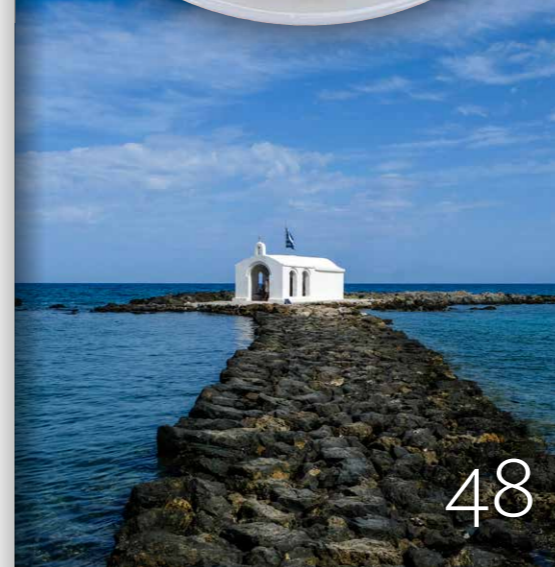
54 Matiës | Kans op het einde van de Cypriotische schizofrenie? | **Nektaria Stamouli** bekijkt het resultaat van de verkiezingen op Noord-Cyprus door een Griekse bril | **In de Zuid-Pindos, waar voetbal de mensen samenbrengt** | **Yorgos Psomiadis** sprak met Dimitris Koutsiambasakos over de documentaire die de filmmaker maakte in zijn geboortestreek.

58 Dromen over Anafi | Vorig jaar november was **Wytske Roodbergen** in Athene. In de stad die al in kerstfeer was, ontdekte ze het stille wijkje Anafiótika, genoemd naar het Cycladische eiland Anafi, dat in de negentiende eeuw bekendstond om zijn uitstekende bouwvakkers.

62 Boeken | **Peter van de Stadt** bespreekt *Het Grote Eiland* van Hans Verheij en Hugo Koning. | Een oproep van schrijfster Judith Fanto | Signaleringen

65 Pikilía | Europese onderwijsprijs voor bordspel van de Via Egnatia Foundation | Beelden van *Tribute to Theodorakis*.

67 Agenda | Wat er in Nederland, België en Griekenland zoal te doen is aan concerten, exposities en cursussen.

Vertraagde tijd

Voor u ligt de laatste *Lychnari* van 2025. We sluiten een bewogen jaar af vol hoogte- en dieptepunten, in Griekenland en daarbuiten. Met dit winternummer brengen we u hopelijk in rustiger sferen, relativeren we de hectiek van alledag. U leest het vervolg op het vlasavontuur op Corfu waar hard werken en engelengeduld wordt beloond met een doek: mooi en vooral stevig, want linnen kan zeker een eeuw mee. We dromen, al kuierend door een Atheense wijk, over een onbereikbaar Anáfi en dwalen over een onbekend maar noemenswaardig plein, het eerste dat besproken wordt in onze nieuwe serie. Alsof we nog niet genoeg vertragen, wandelen we ook nog door het overweldigende Kretenzische landschap van de *frýgana*, het domein van herders, die zo zwerfend tussen hemel en aarde de wereld wezenlijk anders gaan bezien. En er zijn nog meer hemelse zaken, want natuurlijk ontbreekt in dit nummer ook de kerst niet, met een eeuwenoude kersthymne, een lied over een kindje zoals Christus en natuurlijke onze kerstpuzzel.

Waar tijd en wereld ook anders worden beleefd, is op Athos, de monnikenrepubliek. Fotograaf Yannis Yannatos neemt u mee naar het schiereiland en laat u met zijn zwart-wit foto's kennismaken met het leven van de monniken. Tijd is daar ondergeschikt aan de eeuwigheid en het leven op Athos openbaart zich alleen aan degene die de moeite en de rust neemt om er aandachtig naar te kijken. We nodigen u uit om ook dit nummer met aandacht te lezen. Wij wensen u veel lees- en puzzelplezier, vredige kerstdagen en het beste voor het komende jaar.

De redactie

48

Honderd jaar vlas

In het vorige nummer van Lychnari vertelde Marietta van Attekum over de akker op Corfu waar ze vlaszaad had gezaaid en over hoe bewerkelijk de teelt van dit gewas is. Hierbij het vervolg op dit artikel.

Het oude Griekse weefgetouw

Het klappen van de braak was tot in de verre omtrek te horen, dagenlang. Buurvrouw Maria van de overkant van de vallei kwam eens polshoogte nemen. 'Ik dacht dat ik een geluid van vroeger hoorde,' zei ze, 'ik wilde eens kijken wat dat was.' Nieuwsgierig als ze was liep ze overal rond om het vlasgebeuren in oenschouw te nemen.

MARIETTA VAN ATTEKUM | FOTO'S: AUTEUR

Inmiddels lag of stond overal vlas. Op de akker, in de zelfgemaakte slootjes, op het terras, op de weg, in de tuin, in de schuur... 'Pediá, ti douliá kánete!' Wat een werk! Ja. We legden het haar graag uit. Ze wilde alles weten. Waar we het zaad vandaan hadden (uit Nederland), hoe we het gezaaid hadden (met een zaaiwiel, ook gedemonstreerd), of die akker van ons was (ja). Hoe we al die kennis van 'de ouden' hadden geleerd? (Openluchtmuseum, boeken, gesprekken), en vooral: of we het niet veel te veel werk vonden, 'tou linariou ta pathi', citeerde ze maar weer. (Eh, ja, nogal, inderdaad). Of ze het weefgetouw mocht zien. (Zeker).

En ja, haar tante had ook een weefgetouw, vroeger. En zij kweekte ook vlas, voor eigen gebruik. Ze had het als kind

Links: het moderne weefgetouw

De eerste glanzende resultaten

vaak gezien, al die werkzaamheden, en ze herinnerde zich de namen ervan weer. 'To pótisma, to sápisma, ...o mánganos' (nat maken, roten, braak, red.) Ze herinnerde zich hoe mooi ze het vond, dat glanzende linnen, dat tevoorschijn kwam uit die stengel, na al dat gebeuk... 'Maar zo'n mooie 'mánganos' – onze Achterhoekse braak – hadden we niet. Wij hadden gewoon een zwaar stuk hout en beukten ermee op een steen.' Dat vond ze maar primitief. 'Maar jullie maakten wel het mooiste linnen', wierpen wij tegen. 'Des te knapper.' Wij vinden het natuurlijk juist interessant op deze manier weer achter oude methoden te komen, die je niet zo gemakkelijk ontdekt. Het zijn de herinneringen die boven komen bij de lokale mensen doordat zij 'de oude geluiden' horen, en de oude methoden weer zien. Het zijn herinneringen die tevoorschijn komen wanneer je dingen doet, niet wanneer je er alleen maar over praat.

Wij vroegen natuurlijk of zij nog weefsels had van die tante en of het oude weefgetouw er nog was? Nee, dat was allemaal weggegooid. En dit hoorden we vaker: oude spullen werden als waardeloos weggegooid, weefgetouwen, meubels, dekens, kleden, na de dood van de eigenares allemaal verbrand. Hoe jammer! Hoe vergankelijk zijn niet alleen de spullen, maar ook de waardering ervan.

'Ja toen... we maakten alles zelf', vertelde Maria. 'Ik maakte zelf touw van gras om de geit mee vast te binden. Ik maakte zelf stenen van klei met stro, liet ze bakken in de zon, om een schuur of een hok mee te bouwen. Je kunt het hier en daar nog wel zien. Nu doet niemand dat meer.' Ze leek opeens door dezelfde nostalgie bevangen als wij. 'Tegenwoordig hebben we alles van de winkel', zei Maria. 'En mijn kinderen willen niets weten van de oude manieren en ambachten.' Ze keek nog eens bewonderend rond. 'Iste thavmása.' Jullie zijn geweldig, verzuchtte ze.

Paardenstaarten

Botsende culturen

Dit in tegenstelling tot onze buurman, de fanatieke boer, die het vlasgebeuren de hele tijd al met argusogen had aangezien. 'Esis me ta pechnidia sas', ('jullie met je spelletjes') zei hij schamper. We mompelden nog iets over duurzaamheid en onderzoek, maar het punt was gemaakt. Voor hem waren het 'spelletjes'. Ik begrijp het wel; hier botsen culturen. Voor wie zijn leven lang heeft moeten sappelen om een bestaan uit de weerbarstige grond te krabben, bestaan er geen hobby's. Het is zo iets als wandelen voor je plezier, dat doe je niet als boer, of als iemand die armoede gekend heeft. Waarom zou je?

Bij gebrek aan een handig zwingelapparaat hadden we bij de vlasbewerking het zwingelen maar achterwege gelaten (het 'hout' eruit slaan). Het leek ons met het hekelen (kammen) alleen ook wel te gaan. Maar dit maakte het zeker zwaarder werk. De eerste resultaten waren bemoedigend. Het gekamde vlas zag er prachtig uit.

Vooraf het zaad 'Saskia ter Sloot' deed het tot nu toe het beste: zijdezacht haar, had zij. *La fille aux cheveux de lin*. Het 'waterrotten' bleek belangrijk. We hadden inmiddels verschillende manieren van waterrotten dichtbij huis: in een zelfgemaakt slootje, in een kinderbadje, in een ton. De soorten die we op het land hadden laten rotten leverden verschillende resultaten op. En veel was eigenlijk nog niet lang genoeg geroot. 'Natasja te velde' leek nog weinig veranderd. Dat moest de volgende keer verder. Het meeste leek me nogal hard. Opvallend genoeg leek juist het 'Friese vlas' goed geroot en mooi licht van kleur. We zetten ons nog energieker aan het hekelen. Hoe langer geheld hoe mooier, zachter en glanzender.

Maar we waren pas in het 'paardenstaartstadium', het was nog geen draad; het moest nog gesponnen worden.

Spinnen

Vroeger spon men het vlas en de wol met een spintol en spinrokken. Die kon je ook nog meenemen, dus je kon mobiel spinnen. Dat kan met een spinnewiel niet, maar die waren zeldzaam in Griekenland. De meeste vrouwen spinnen met de tol en waren daar goed en snel in. Meisjes leerden het al jong. Zo is het duizenden jaren gedaan. Uiteindelijk maakt het niet uit; als het maar draait. Het woord zegt het al: een 'draad' is gedraaid. Ik kan het wel met een spintol, maar langzaam, dus ik doe het met een spinnewiel. Vlas spinnen gaat iets anders dan wol, het is natuurlijk heel ander materiaal: de vezel is veel langer en rekt niet. Dat vraagt om een iets andere techniek bij het spinnen. Bovendien wordt wol meestal getwijnd, dat wil zeggen tot een dubbele draad gemaakt, bij vlas is dat niet per se nodig, omdat het van zichzelf sterker is. Je kunt een heel dunne draad spinnen. Nu vergt dat nogal wat oefening. Om terug te komen op de lijnwaden van de Egyptische mummies, zo dun kan ik het (nog) niet. Ook de lakens en rollen stof die in Nederland gemaakt werden zijn van grover materiaal.

Maar nu moesten we weer naar huis. En het was nog lang niet klaar! We mochten het vlas gelukkig opslaan in de droge kelder van de burens. Maar dan moest het wel droog erin. Zo

Vlas spinnen van een rommelig rokken

Het biblebontse bakje

Gesponnen draden, deels geverfd

gebeurde het vroeger in Nederland ook: in de zomer werd het vlas geoogst, geheld, geroot en gedroogd, en dan werd het opgeslagen tot men er in de winter, wanneer er meer tijd was, mee verder kon. Het braken gebeurde dan in een zogeheten 'braakhok' – in Friesland kun je ze nog vinden – waar men al gauw stoflonen kreeg van al het rondvliegende stof. Gelukkig kunnen wij het allemaal buiten doen! Dus legden we al het resterende vlas te drogen op de weg in de zon. Ook nog spannend of je het dan op tijd gedroogd krijgt. Aan het eind van ons verblijf is het altijd een drukte van belang. Nu wilde ik ook van al het materiaal een sample meenemen, om die in Nederland te kunnen bespreken en vergelijken met mijn vlasvriendinnen. We hadden twee koffers vol vlas, in alle stadia van verwerking. Een deel zou ik dan in Nederland verder verspinnen en weven.

Het oordeel

'Dat is touw', sprak de eerste vlaskundige meedogenloos, bij het zien van mijn eerste sample. Ja, ik vond het zelf ook nogal hard. Maar hoe kwam dat nou? Te vroeg geoogst of te laat? Zaad niet aangepast aan de Griekse omstandigheden? Te lang in de winter gegroeid? Niet goed geroot? Toch moeten zwingelen? Het weer? Enzovoort. Vele vragen bestormden ons en vele deskundigen in binnen- en buitenland werden geraadpleegd. 'Alle stadia zijn belangrijk en alle variabelen spelen mee', dat was de belangrijkste les. Maar ja, hoe lang konden we hier nog mee doorgaan, en hoeveel tijd hadden we?

Gelukkig was de tweede vriendin optimistischer: 'Met al dat harde vlas, 'het werk' (het tweede keus vlas) kun je nog best iets doen. Dat deden ze vroeger ook tenslotte; alles werd gebruikt. Je kunt er bijvoorbeeld leuke mandjes van vlechten.' Aldus gedaan. We doen de hele geschiedenis over.

Maar dit was toch eigenlijk niet mijn streven. Ik ben een weefster. Dus ging ik eerst weer verder spinnen, met het meegebrachte materiaal. De draden die ik op deze manier

Matrasdek
Nitsa revisited

verkreeg heb ik gedeeltelijk geverfd, om wat variatie te krijgen in het weefsel en als experiment met meekrap op linnen. Meekrap is een rood vervende plant, die niet zo goed hecht op linnen. Nou ja, dan maar roze.

Het eerste proefweefsel had zelfgesponnen linnen in de schering en in de inslag. Dat werd niks. De scheringdraden braken steeds; ze waren niet sterk en niet gelijk genoeg. 'Alles is informatie', sprak ik mezelf bemoedigend toe en begon opnieuw. Nu met een steviger linnen draad van vreemde makelij in de schering. Dan maar niet helemaal zelf gedaan. Het eigen materiaal ging in de inslag. En zowaar, dit werd prachtig! Ik weefde een stuk met strepen in linnenbinding (recht op en neer) om een hesje van te maken, en een stuk in keper, om het matrasdek van buurvrouw Nitsa na te maken. En ach, wat werd het mooi. Het kan nog honderd jaar mee. 🐼